

7. Проект Закону про застосування англійської мови в Україні. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42201> (дата звернення: 10.09.2024 р.).

8. Чиханцова О. А. Іншомовна комунікативна компетентність як фактор розвитку особистості. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718913/2/.pdf> (дата звернення: 28.08.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-485-6-45>

ADDRESSING THE PROBLEM OF STUDYING UKRAINIAN LEXICOGRAPHY IN HIGHER SCHOOL

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Dvoriankin V. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Philology
Mariupol State University
Kyiv, Ukraine;
Associate Professor at the Department
of Languages and Humanities
LLC "Technical University "Metinvest
polytechnic"
Zaporizhzhia, Ukraine*

Дворянкін В. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольський державний
університет
м. Київ, Україна;
доцент кафедри мовних
та гуманітарних дисциплін
ТОВ «Технічний університет
«Метінвест політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

На сучасному етапі важливим залишається вміння здобувачів вищої освіти як філологічного, так і нефілологічного напрямів підготовки якісно користуватися лексикографічними працями, зокрема під час студіювання культури української мови, яке здійснюють у процесі опанування різних дисциплін залежно від спеціальностей («Сучасна українська літературна мова», «Стилістика і культура мови», «Академічне письмо», «Українська мова професійного спрямування», «Ділова та наукова українська мова» тощо).

Так, здебільшого здобувачі вищої освіти використовують тлумачні словники для з'ясування значення лексем (див., напр.: [9; 10]). Під час роботи зі словниками такого типу рекомендуємо звертати увагу й на ремарки (позначки), вивчення яких останнім часом викликає великий інтерес у лінгвістів [1; 3; 5].

Розглянемо нижче низку вправ для формування й удосконалення лексикографічних умінь і навичок студентів. Традиційно майбутні філологи-україністи поглиблено опановують відповідний розділ лінгвістики, бо їхня фахова підготовка передбачає вивчення історії вітчизняної лексикографії, різні типи словників, комплексний аналіз словникових статей тощо. Студенти, які обрали інші освітні програми, переважно мають потребу використовувати словники в період навчання. Подані завдання доцільно пропонувати здобувачам на практичних заняттях з урахуванням їхньої фахової підготовки.

1. Випишіть по дві словникові статті з реєстровими словами – іменником, прикметником і дієсловом (із різними ремарками) зі «Словника української мови» у 20 томах, робота над укладанням якого наразі триває [10]. Схарактеризуйте обрані словникові статті, користуючись такою схемою:

- реєстрове слово (із наголосом (наголосами));
- заголовне слово моносемічне або полісемічне;
- зафіксовано пряме чи прямі, переносне чи переносні значення слова (укажіть типи тропів: метафора, метонімія, синекдоха та ін.);
- тлумачення слова (значення): описово чи за допомогою синонімів;
- наявність стилістичних, семантичних і граматичних ремарок (див.: [3]);
- наявність речень-ілюстрацій.

2. Порівняйте словникові статті з реєстровим словом *наразі*, подані у «Словнику української мови» в 11 томах [9], який створено за радянських часів, та «Словнику української мови» у 20 томах [10], робота над укладанням якого триває. З'ясуйте, чим вони відрізняються між собою. Поміркуйте, чи правомірно на сьогодні це слово вважати розмовним. У текстах яких стилів останнім часом воно трапляється? Ознайомтеся з коментарем вітчизняного лінгвіста Олександра Скопненка [6]. Складіть із цим словом два речення.

3. Знайдіть словникову статтю з реєстровим словом *відтак*, що містить «Словник української мови» в 11 томах [9]. Яке значення має ця лексема? У текстах яких стилів вона трапляється? Зверніть увагу на її частотність уживання в законодавчих, наукових, публіцистичних, фольклорних, поетичних і прозових текстах, написаних у різні роки (див. корпуси української мови: [2; 4]). Складіть із цим словом по три речення, які властиві текстам наукового й публіцистичного стилів.

4. Прочитайте іншомовні слова. Поясніть їх походження й значення. Використайте словники іншомовних слів, зокрема «Словник новітніх англізмів» [8].

Абзац, аб'юз, аватар, айсинг, аніме, барбершоп, білборд, біткоїн, блекаут, бодіарт, гейзер, ейджизм, еквайринг, катамаран, кольрабі,

крейда, паприка, рюкзак, саботаж, соло, сториз, сторителінг, шелтер.

5. Випишіть словникову статтю з реєстровим словом *шаг* зі «Словника української мови» в 11 томах [9]. З'ясуйте, який маркер супроводжує цю лексему та до складу яких фразеологізмів вона входить. Поміркуйте, чому згадане слово на сучасному етапі стало актуальним. Чи можливе його повернення до групи активної лексики сучасної української літературної мови?

6. Ознайомтеся з «Коротким словником жаргонної лексики української мови» Лесі Ставицької (див.: [11]). З'ясуйте значення поданих слів за допомогою вказаної лексикографічної праці. Чи супроводжують ці слова ремарки? Поміркуйте, у яких соціальних колах ці слова доречно вживати. Встановіть, які мотиваційні ознаки покладено в основу аналізованих найменувань.

Академія, акваріум, весло, демократизатор, жабка, зозуля, кіт, мартен, розклад, труба, чайка, читати, шухляда, ювіляр.

7. Випишіть п'ять словникових статей зі «Словника мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» [7]. Охарактеризуйте їх. Поясніть, із якою метою створено цей новий тип лексикографічної праці.

Запропоновані завдання викладач може модифікувати у процесі науково-педагогічної діяльності, вони сприятимуть виробленню базових мовленнєвих умінь і навичок, без яких важко уявити інтелігентну особистість – висококваліфікованого фахівця будь-якого профілю, який володіє літературними нормами української мови та дбає про постійне вдосконалення власного українського мовлення.

Література:

1. Балог В. Типові хиби ремаркування галузевої лексики в загально-мовному тлумачному словнику. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. пр. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2013. Вип. 22. С. 50–56. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/185363> (дата звернення: 30.09.2024).

2. Генеральний регіонально анований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ – Львів – Єна, 2017–2024. URL: <http://uacorpus.org> (дата звернення: 30.09.2024).

3. Зайцева О. Ремарка як лексикографічна категорія. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2014. Вип. 9. С. 167–172. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/9_2014/26.pdf (дата звернення: 30.09.2024).

4. Корпус української мови. *Лінгвістичний портал Mova.info*. URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx?11=209> (дата звернення: 30.09.2024).

5. Самойлова І. А. Граматична й стилістична характеристика слів та сполучень слів. *Теоретичні засади лексикографування мовотворчості: ідіолект і узус* : монографія [електронне видання] / [З. Г. Козирєва, Л. В. Мовчун, І. А. Самойлова, Н. В. Сніжко, О. М. Тищенко, Т. В. Цимбалюк-Скопненко, Л. І. Дідун]; відп. ред. З. Г. Козирєва; підгот. електр. вид. І. А. Самойлова і Ю. О. Цигвінцева. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2023. С. 426–453. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/MONOGRAFIYA_leksykology.pdf (дата звернення: 30.09.2024).

6. Скопненко О. Слово «наразі» часто вживають неправильно. Пояснюємо, як треба. *BBC. News. Україна. Мовний блог BBC*. 26.12.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59669383> (дата звернення: 30.09.2024).

7. Словник мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття / наук. ред. Є. А. Карпіловська і З. Г. Козирєва; техн. ред. Л. І. Дідун і Ю. О. Цигвінцева; понад 10000 слів, словосполук і висловів. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2022. 787 с. [Електронне видання]. URL: https://drive.google.com/file/d/1klVhz0Ogn2KNsi_wVzQs1kXdnwRY-_uf/view (дата звернення: 30.09.2024).

8. Словник новітніх англізмів / укл. Л. Белей, А. Гончаренко, М. Ківу, І. Олександрук. Київ : Наук. думка, 2022. 320 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1EUFaKfLLF-wrhkujkHYO9waijmHFjUqi/view> (дата звернення: 30.09.2024).

9. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html> (дата звернення: 30.09.2024).

10. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Київ : Наук. думка, 2010. Т. 1–14. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 30.09.2024).

11. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ : Критика, 2003. 336 с. URL: <http://ukr-zhargon.wikidot.com/> (дата звернення: 30.09.2024).